

Օգոստոսյան ռուս-վրացական պատերազմի ազդեցությունը թուրք-վրացական հարաբերությունների վրա

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՇԱԿՅԱՆ

*ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և եվրոպագիտության
ամբիոն, ԵՊԼՀ*

Հանձնված է 06.6.2013
Ընդունված է 12.10.2013

2008թ. ռուս-վրացական պատերազմի արդյունքում Հարավային Կովկասում ձևավորվեց միանգամայն նոր իրավիճակ, որը զգալի ազդեցություն ունեցավ տարածաշրջանում առկա երկկողմ և բազմակողմ հարաբերությունների վրա: Իրավիճակի բարդությունն առաջին հերթին պայմանավորված էր տարածաշրջանում Ռուսաստանի և Միացյալ Նահանգների ակտիվության կտրուկ մեծացմամբ: Տարածաշրջանային գերիշխանության նկրտումներ ունեցող Թուրքիան սեփական դիրքերը պահանջելու համար ստիպված էր լուծել բարդ խնդիրներ, որոնք առաջացան անգամ մինչ պատերազմն ակտիվորեն զարգացող թուրք-վրացական հարաբերություններում: Հողվածում բացահայտվում են այդ հարաբերություններում առաջացած մարտահրավերները, Թուրքիայի քայլերն՝ ուղղված դրանց հաղթահարմանը, և գնահատվում է այդ քայլերի արդյունավետությունը:

Բանալի բառեր

Թուրքիա, Վրաստան, Ռուսաստան, Միացյալ Նահանգներ, Հարավային Կովկաս, աշխարհաքաղաքական մարտահրավերներ

2000-ականների սկզբին «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության իշխանության գալուց հետո Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության գերակայություններում կարևոր տեղ հատկացվեց տարածաշրջանային տերության ձևավորման գաղափարին: Գաղափարը հիմնված էր Ա. Դավութօղլուի «Ռազմավարական խորություն» տեսության վրա¹: Ըստ Դավութօղլուի՝ «Թուրքիան, որպես միջազգային «խաղացող», նախապես ընկալվում էր որպես պետություն, որն ունի ուժեղ մկաններ, թույլ ստամոքս, սրտի հետ կապված խնդիրներ և միջին մտածողություն: Այլ կերպ ասած, այն ունի հզոր բանակ, բայց թույլ տնտեսություն, զուրկ է

¹ **Davutoğlu A.**, Stratejik Derinlik: Türkiyenin Uluslararası Konumu, Istanbul, 2001, s. 118.

ինքնավստահությունից և թույլ՝ ռազմավարական մտածողության առումով»²:

Թուրքիայի կերպարը փոխելու համար Ա. Դավութոյուն առաջարկում էր արտաքին հարաբերությունները կառուցել հետևյալ չորս կարևոր սկզբունքների հիման վրա.

1. «զրո խնդիր հարևանների հետ»՝ ի նկատի ունենալով հարևանների հետ առկա վեճերի լուծման և բարիդրացիական հարաբերությունների հաստատման անհրաժեշտությունը,
2. հարևան տարածաշրջաններում զարգացող և ամուր հարաբերությունների հաստատում,
3. բազմակողմ արտաքին քաղաքականություն,
4. «փափուկ ուժ»-ի քաղաքականություն:³

Ըստ Ա. Դավութոյունի, համաշխարհային քաղաքականության մեջ որևէ պետության դերն ու արժեքը որոշվում են նրա աշխարհագրական դիրքով և պատմական անցյալով⁴: Այդ տեսակետից Թուրքիան շահեկան վիճակում է, քանի որ ունի բարենպաստ աշխարհագրական դիրք և հանդիսանում է Օսմանյան կայսրության իրավահաջորդը: Ա. Դավութոյուն նշում է, որ որպես Օսմանյան կայսրության իրավահաջորդ, որը մի ժամանակ միավորում էր իսլամական աշխարհը, Թուրքիան կարող է ունենալ ոչ միայն տարածաշրջանային խոշոր դեր, այլև լինել կենտրոնական ուժ մի քանի տարածաշրջանների առումով⁵: Մասնավորապես, նա Հարավային Կովկասը համարում է Թուրքիայի հետ ցամաքային սահման ունեցող երեք կարևոր տարածաշրջաններից մեկը, որն առանձնահատուկ նշանակություն ունի աշխարհաքաղաքական առումով և տնտեսական կապերի զարգացման տեսանկյունից⁶:

Տարածաշրջանային տերությունն ընկալվում է որպես պետություն, որը մաս է կազմում աշխարհագրորեն առանձին տարածաշրջանի, տնտեսական ու ռազմական առումով զբաղեցնում է գերակշիռ դիրք, ունակ է հեզեմոնիկ ազդեցություն ունենալու տարածաշրջանում և համապատասխան ներուժ՝ նաև աշխարհում, հակված է դրա համար

² Նույն տեղում:

³ **Davutoğlu A.**, Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007,- *Insight Turkey*, 2008, **10**, 1, 79-83; Policy of Zero Problems with Our Neighbors, available at <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>.

⁴ **Davutoğlu A.**, ...

⁵ **Davutoğlu A.**, ..., s. 119.

⁶ **Davutoğlu A.**, ..., s. 120.

ներդնելու նույնիսկ իր ուժային հնարավորություններն ու հարևանների կողմից ընդունվում է որպես տարածաշրջանային առաջատար: Տարածաշրջանային տերություն դառնալու հավակնություններ ունեցող երկիրը պետք է՝

1. լինի տարածաշրջանի և դրա «ինքնության» մաս,
2. հավակնի տարածաշրջանային տերության կարգավիճակի և արտահայտվի դրա մասին,
3. որոշիչ ազդեցություն ունենա տարածաշրջանում՝ ինչպես վերջինիս աշխարհագրական ընդգրկման, այնպես էլ գաղափարաբանական համակարգի ձևավորման առումով,
4. տիրապետի համեմատաբար ավելի բարձր ռազմական, տնտեսական, ժողովրդագրական, քաղաքական և գաղափարախոսական հնարավորությունների, քան տարածաշրջանի այլ երկրներ,
5. խորությամբ ինտեգրված լինի տարածաշրջանում,
6. մեծապես կարևորի տարածաշրջանային անվտանգությանը,
7. գնահատվի որպես տարածաշրջանային տերություն տարածաշրջանի և այլ պետությունների ու, հատկապես, մյուս տարածաշրջանային տերությունների կողմից, եթե այդպիսիք գոյություն ունեն, լավագույնս ներգրավված լինի տարածաշրջանային և գլոբալ ծրագրերում:⁷

Ակնհայտ է, որ Թուրքիան շատ մեծ ջանքեր պետք է գործադրեր թե այս պայմաններին բավարարելու և թե վերոհիշյալ չորս սկզբունքների հիման վրա արտաքին քաղաքականություն վարելու համար, քանի որ դրանցից առաջինի իրականացման հետ կապված արդեն Անկարան ուներ լուրջ խնդիրներ: Ավելին, իրավիճակն էլ ավելի բարդացրեց 2008թ. վրաց-ռուսական պատերազմը, որը մի շարք խնդիրներ ստեղծեց անգամ մինչ այդ պատերազմը շատ արագ զարգացող թուրք-վրացական հարաբերություններում:

Հնգօրյա պատերազմից հետո ձևավորված իրադրությունը և Հարավային Կովկասում Թուրքիայի քաղաքականության նոր մոտեցումները

⁷ **Beck M.**, *The Concept of Regional Power: the Middle East as a Deviant Case? Conference Paper of "Regional Powers in Asia, Africa, Latin America, the Near and Middle East"*, 2006, p. 2.

Վրաց-ռուսական հնգօրյա պատերազմը կտրուկ փոխեց իրավիճակն Հարավային Կովկասում: Նոր իրողությունները մեծապես պայմանավորված էին տարածաշրջանում Ռուսաստանի և Միացյալ Նահանգների մրցակցության կտրուկ սրմամբ և պատերազմից հետո էականորեն վերանայված ազդեցությունների նոր հաշվեկշռով: Նախորդ տարիներին Թուրքիայի ջանքերով և Ադրբեջանի ու Վրաստանի մասնակցությամբ տարածաշրջանում ձևավորված էներգակիրների տեղափոխման տարանցիկ ուղիները հայտնվեցին վտանգի ներքո: Միաժամանակ, Թուրքիան լրջորեն մտահոգված էր Վրաստանի տնտեսությունում կատարած մեծածավալ ներդրումների հեռանկարով, որոնք կազմում էին ավելի քան 1.5 մլրդ դոլար⁸: Մյուս կողմից, պատերազմից հետո Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան, Բաքու-Մուփսա նավթամուղերի և Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազամուղի գլխավոր օպերատոր «Բրիթիշ Փեթրոլեում» ընկերությունը, անվտանգությունից ելնելով, որոշեց ժամանակավորապես դադարեցնել վերոնշյալ երթուղիներով էներգակիրների տեղափոխումը, որի հետևանքով Թուրքիան կրեց հսկայական վնասներ⁹: Ընդ որում, այդ վնասները ոչ միայն տնտեսական, այլև քաղաքական բնույթ ունենին:

Պատերազմից հետո Հարավային Կովկասում տեղի ունեցան լուրջ աշխարհաքաղաքական վերադասավորումներ: Մի կողմից, թեև Ռուսաստանը պատերազմում համոզիչ հաղթանակ տարավ՝ ԽՍՀՄ փուլումից հետո առաջին անգամ ռազմական գործողություններ ծավալելով իր սահմաններից դուրս, սակայն Վրաստանն ամբողջությամբ անցավ Միացյալ Նահանգների ազդեցության ներքո: Մոսկվան կորուստներ ունեցավ նաև տարածաշրջանային այլ խնդիրների հետ կապված: Նախ, երկրորդ պլանի դերակատարությամբ ներգրավվեց սկիզբ առած հայ-թուրքական հաշտեցման գործընթացում: Ապա ստիպված էր Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում ստանձնել նախաձեռնությունը, հետևաբար և ձախողման պատասխանատվությունը, թեև ակնհայտ էր, որ որևէ էական տեղաշարժ այդ գործընթացում հնարավոր չէ տեսանելի ապագայում: Տարածաշրջանում դիրքերի թուլացումը փոխհատուցելու նպատակով

⁸ **Арунова М.Р.**, Турция–Грузия: сотрудничество и проблемы, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/15-10-08c.htm>.

⁹ **Глазова А.**, Внешнеполитические инициативы Турции на Южном Кавказе: успех или неудача?, *Проблемы национальной стратегии*, 2011, 1(6), 71-79.

Ռուսաստանը ակտիվ քայլերի դիմեց ռազմաքաղաքական հարթությունում:¹⁰ 2010թ. Ռուսաստանը հայտարարեց, որ С-300 տիպի հակաօդային պաշտպանության կայաններ է վաճառում Ադրբեջանին¹¹, իսկ Հայաստանի հետ ռազմական համագործակցության պայմանագրի երկարաձգումով ապահովեց Գյումրիում տեղակայված իր ռազմակայանի ներկայությունը տեսանելի ապագայում¹²:

Հարավային Կովկասում Ռուսաստանի և Միացյալ Նահանգների մրցակցության կտրուկ սրումը էական ազդեցություն ունեցավ Թուրքիայի տարածաշրջանային քաղաքականության վրա: Հայաստանի իշխանությունները հանդես եկան Թուրքիայի հետ հարաբերությունների կարգավորման նախաձեռնությամբ: Ավելի ուշ պարզ դարձավ, որ, թեև նախաձեռնությունը հնչեցրել էր հայկական կողմը, իսկ միջնորդի դերը ստանձնել Շվեյցարիան, սակայն այդ գործընթացի <<ճարտարապետը>> Միացյալ Նահանգներն էր: Սա երկու գլխավոր գործոններից մեկն է, թե ինչու Թուրքիան չէր կարող խուսափել այդ գործընթացից, թեև տևական ժամանակահատված ամեն ջանք գործադրում էր «արխիվացնելու» համար ցեղասպանության խնդիրը, որը, գործընթացի մասնակիցների կամքից անկախ դրա ակտիվացմանը զուգընթաց բազմաթիվ արձարձումներ էր ունենալու: Երկրորդ գործոնը Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության գերակայություններից մեկը հռչակված տարածաշրջանային առաջատարի դերակատարության ստանձնումն էր: Սակայն գործընթացի սկսումը ոչ միայն բարդացրեց իրավիճակն, այլև առաջ բերեց նոր խնդիր՝ Ադրբեջանի ծայրահեղ մերժողական դիրքորոշումը¹³:

¹⁰ **Թորոսյան Տ.** Լեռնային Ղարաբաղ և Կոսովո. Հակամարտություններ, բանակցություններ, աշխարհաքաղաքականություն: Երևան, <<Տիգրան Մեծ>>, 2012թ., գլուխ 2-րդ:

¹¹ Азербайджан купил у России два дивизиона зенитно-ракетного комплекса С-300 ПМУ-2 "Фаворит", 29.07.2010, <http://news.bcm.ru/economics/2010/7/29/9737/1;>

¹² Протокол №5 между Российской Федерацией и Республикой Армения о внесении изменений в Договор между Российской Федерацией и Республикой Армения о российской военной базе на территории Республики Армения от 16 марта 1995 г., 20.08.2010, http://www.mid.ru/BDOMP/spd_md.nsf/0/2C173CA176462C4044257C200022C35F.

¹³ **Shiriyev Z. and Davies C.**, The Turkey-Armenia-Azerbaijan Triangle: The Unexpected Outcomes of the Zurich Protocols, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 2013, **XVIII**, 1, 191-194; Азербайджан резко критикует соглашения между Турцией и Арменией, 11.10.2009, <http://top.rbc.ru/politics/11/10/2009/336299.shtml>.

Այսպիսով՝ հնգօրյա պատերազմից հետո պարզ դարձավ, որ Հարավային Կովկասում ազդեցության գոտիների բաժանման մրցակցությունում Ռուսաստանն ու Միացյալ Նահանգները վճռականորեն են տրամադրված և այդ պարագայում Թուրքիայի նկրտումները՝ տարածաշրջանային առաջատար դառնալու ուղղությամբ, հեռանկարներ չունեն։ Ավելին, Թուրքիան ներքաշվում էր այնպիսի գործընթացների մեջ, որոնց արդյունավետ ընթացքը հակասում էր այդ նպատակին։ Նման իրավիճակում Թուրքիային մնում էր մարտավարական հարցերում առավել արդյունավետությամբ օգտագործել ստեղծված իրավիճակը։ Հետագա զարգացումները ցույց տվեցին, որ Անկարան փորձեց դիրքերն ամրապնդել երկու ուղղությամբ։ Դրանցից առաջինն ուներ հեռահար նպատակ և կապված էր Վրաստանում ստեղծված հետպատերազմյան վիճակի հետ։ Կիսով չափ ավերված և ՌԴ-ի հետ խիստ թշնամական հարաբերությունների մեջ գտնվող Վրաստանը անհրաժեշտաբար էլ ավելի էր մերձենալու Թուրքիային, որը հնարավորություն էր տալու վերջինիս՝ պահպանելու էներգակիրների տարանցիկ ուղիները և վերջիններիս միջոցով նաև՝ սեփական դերն ու ազդեցությունը Հարավային Կովկասի էներգակիրների տեղափոխման ուղիների վերահսկողության հարցում։ Ճիշտ է, նաև վտանգներ էին առաջացել էներգակիրների տեղափոխման հեռանկարների հետ կապված՝ Ադրբեջանն ակտիվացրել էր հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ և նախագահ Իլհամ Ալիևը զգուշացրել էր, որ եթե Թուրքիան շարունակի հայ-թուրքական հաշտեցման գործընթացը, Ադրբեջանն իր ողջ գազը կարտահանի Ռուսաստան¹⁴։ Սակայն ակնհայտ էր, որ էներգակիրների արտահանման խնդիրն ուղղակիորեն շոշափում էր Եվրամիության և Միացյալ Նահանգների շահերը և Բաքուն այն չէր կարող դարձնել Անկարայի հետ առևտրի առարկա։ Այնպես, ինչպես Թուրքիան չէր կարող ենթարկվել Ադրբեջանի շանտաժին ու կտրուկ հրաժարվել Միացյալ Նահանգների նախաձեռնած հայ-թուրքական հաշտեցման գործընթացից։ Մինչ գործընթացի սառեցումը Անկարան կարողացավ առաջ մղել իր վաղեմի երազանքը՝ «պատմաբանների հանձնաժողովի» ստեղծման վերաբերյալ և հարցը դարձնել գործընթացի օրակարգի առարկա, ինչպես նաև գործընթացի առկայությունը հաջողությամբ ծառայեցնել ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին անդմակցելու ծրագրի իրագործմանը՝ որպես ոչ մշտական անդամ։ Այդ նպատակին էր ուղղված նաև Թուրքիայի կողմից

¹⁴ Азербайджан-Турция: от эйфории к прагматизму, 22.11.2009, <http://kavkasia.net/Azerbaijan/article/1258951638.php>; Turan, 19.02.2010.

«Կովկասի կայունության և համագործակցության պլատֆորմ»-ի գաղափարի առաջադրումը հնգօրյա պատերազմի ավարտից անմիջապես հետո: Հատկանշական է, որ այդ գաղափարի իրագործման առաջարկը Թուրքիայի վարչապետ Էրդողանն առաջինը քննարկեց Ռուսաստանի հետ՝ 2008թ. օգոստոսի մոսկովյան այցի ժամանակ, մինչդեռ մասնակից երկրների շրջանակում բացակայում էր Անկարայի ամենաակտիվ գործընկերը՝ ԱՄՆ-ը:

Թուրքիայի առաջարկը սկզբնական փուլում նախատեսում էր այդ նոր կառույցի մեջ, բացի երեք հարավկովկասյան ճանաչված պետություններից, Թուրքիայից ու ՌԴ-ից, ընդգրկել նաև ԱՄՆ-ն և ԵՄ-ն: Սակայն հետագայում Վաշինգտոնն ու Բրյուսելը չընդգրկվեցին այս նախագծում¹⁵: Էրդողանի վերոհիշյալ այցի ժամանակ Մոսկվայում քննարկվեց գաղափարի իրագործումը 3+2 ձևաչափով, ըստ որի 3 տարածաշրջանային պետություններից բացի նախատեսվում էր ընդգրկել նաև ՌԴ-ն և Թուրքիան: Մինչդեռ նմանատիպ առաջարկով՝ հիմնված 3+3 ձևաչափի վրա (Ադրբեջան, Հայաստան, Վրաստան + ՌԴ, Թուրքիա, ԱՄՆ) Թուրքիան հանդես էր եկել դեռևս 1999թ., սակայն ոչ ՌԴ-ն, ոչ էլ ԱՄՆ-ն չէին օժանդակել գաղափարի իրագործմանը և այն հետագա ընթացք չունեցավ¹⁶:

Նոր առաջարկը ևս բխվեց լուրջ բարդությունների: Վրաստանը հրաժարվում էր մասնակցել ՌԴ-ի հետ համատեղ որևէ նախաձեռնության, քանի դեռ իր տարածքում գտնվում էին ռուսական զորքեր¹⁷: Պլատֆորմի դեմ հանդես եկավ նաև Ադրբեջանը, որը ընդհանրապես դեմ Հայաստանի ներգրավմանը է ցանկացած ծրագրում, որտեղ ներկա է կա՛մ Ադրբեջանը, կա՛մ Թուրքիան¹⁸: Կանխատեսելի էր,

¹⁵ **Daly C. K. J.**, Turkey and The Problems with the BTC, Eurasia Daily Monitor, The Jamestown Foundation - August 13, 2008, **5**, 155,

[http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=33887](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=33887).

¹⁶ **Gültekin P. B.**, The Caucasus Stability and Cooperation Platform: An Attempt to Foster Regional Accountability, - *ICBSS Policy Brief*, No.13, April 2009, p. 3.

¹⁷ **Mikhelidze N.**, After the 2008 Russia-Georgia war: Implications for the wider Caucasus and prospects for Eastern involvement in conflict resolution, - *Istituto Affari Internazionali*, p. 12; Georgia and Russia reject to sit at the table under Turkey's initiative, <http://www.hurriyet.com.tr/english/home/9721016.asp>; **Fotiou E.**, Caucasus Stability and Cooperation Platform: What is at Stake for Regional Cooperation?, - *ICBSS Policy Briefs*, no. 16, June 2009, p. 13.

¹⁸ **Devrim D. and Schulz E.**, The Caucasus: Which Role for Turkey in the European Neighborhood?, - *Insight Turkey* 2009, **11**, 3, 182-183; Mikhelidze N., ..., pp. 11-12:

որ Հարավային Կովկասի երրորդ ճանաչված պեպտությունը՝ Հայաստանը, կողմ կարտահայտվի նախագծին: Չի բացառվում, որ նման դիրքորոշումը բխում էր բավական ակնհայտ հետևությունից, որ թե առաջարկվող ձևաչափը, թե տարածաշրջանում մեծ լարվածության առկայությունը, և թե այն հանգամանքը, որ առաջարկը ներկայացրել էր Անկարան, գործնականում անիրագործելի էին դարձնում նման նախագիծը:

Պլատֆորմի մասնակիցների շրջանակից ԱՄՆ-ը դուրս թողնելու Թուրքիայի մտադրությունն ապահովեց Ռուսաստանի դրական վերաբերմունքը ծրագրին: Սակայն, ամենայն հավանականությամբ, ՌԴ-ի մոտեցումը պլատֆորմի նկատմամբ կրում էր միայն մարտավարական բնույթ, քանի որ ռազմավարական առումով Մոսկվայի համար անընդունելի էր աշխարհաքաղաքական այլ դերակատարների՝ Հարավային Կովկասում ազդեցության մեծացումը: Միաժամանակ, Անկարայի համար ակնհայտ էր, որ երկու կարևոր աշխարհաքաղաքական դերակատարների առկայությունը տարածաշրջանային կառույցում վերջնականորեն կթաղի իր ձգտումներն, իսկ ՌԴ-ի հետ նման պլատֆորմի իրականացումը հնարավորություն կտա վերստին արժևորելու Թուրքիայի դերակատարությունն Հարավային Կովկասում¹⁹:

Թուրքիայի համար կարևոր էր, որ ԵՄ-ն և ՆԱՏՕ-ն դրական արձագանքեցին Թուրքիայի նախաձեռնությանը: Մասնավորապես, ԵՄ-ն, ողջունելով առաջարկված գաղափարը, հայտարարել էր, որ դրանով Թուրքիան կատարում է հաշտարարի դեր՝ ձգտելով տարածաշրջանի բոլոր երկրներին ներառել այդ նախագծում²⁰: ՆԱՏՕ-ն նույնպես աջակցություն հայտնեց պլատֆորմի գաղափարին՝ այն համարելով կարևոր քայլ սնծովյան տարածաշրջանի անվտանգության համար՝ ընդգծելով Թուրքիայի կառուցողական քաղաքականությունը ստեղծված

¹⁹ **Иванов В.**, Основные контуры турецко-грузинского военно-политического сотрудничества: динамика и перспективы развития, «Թյ ու ր ք ա գ ի տ ա կ ա ն և օ ս մ ա ն ա գ ի տ ա կ ա ն հ ե տ ա գ ո ս ո ո յ յ ու ն ն է ր», հ ա տ ո ր 6, Երևան, 2009, էջ 158:

²⁰ Commission of the European Communities, Turkey 2008 Progress Report, SEC(2008) 2699, 5 November 2008, p. 82; Taylor P., EU Urges Turkey to Break Cycle of Political Crisis, 06.09.2008, <http://www.aina.org/news/20080905204642.pdf>.

ճգնաժամային իրավիճակում²¹: Այդուհանդերձ, շատ ավելի կարևոր էր Վաշինգտոնի դիրքորոշումը: Արձագանքը կանխատեսելի էր՝ լուրջ մտահոգություն և բացասական արձագանք, քանի որ Միացյալ Նահանգները չէր կարող թույլ տալ, որ իրեն դուրս մղեն կարևոր նշանակություն ունեցող տարածաշրջանի զարգացումներից:

«Կովկասի կայունության և համագործակցության պլատֆորմ»-ի հիմնական սկզբունքները մշակելու նպատակով հայտարարված կողմերի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ հաջողվեց կազմակերպել ընդամենը երեք հանդիպում: Առաջին հանդիպումը կայացել է 2008 թ., երկրորդը՝ 2009 թ. հունվարին, իսկ վերջինը՝ 2009թ. ապրիլին:²² Կողմերի դիրքորոշումներում որևէ տեղաշարժ հնարավոր չեղավ արձանագրել և հանդիպումները դադարեցվեցին:

Իհարկե, ի սկզբանե դժվար չէր նկատել, որ այդ ծրագիրը գործնականում դատապարտված էր և ուներ միայն մարտավարական բնույթ, այն դեպքում, երբ Թուրքիայի համար Հարավային Կովկասում տարածաշրջանային ազդեցություն ապահովելու տեսակետից ռազմավարական նշանակություն ունեին հարաբերությունները Վրաստանի հետ: Այդուհանդերձ, այստեղ էլ Անկարան փորձում էր մանևրել: Մասնավորապես, մի կողմից Թուրքիան հանդես եկավ Վրաստանի տարածքային ամբողջականությանն աջակցելու հայտարարությամբ, սակայն մյուս կողմից Վրաստանին օգնություն ցուցաբերելու շտապող ԱՄՆ ռազմանավերի առջև փակեց թուրքական նեղուցները: Թուրքիան ցանկանում էր ոչ միայն պահպանել իր դիրքերը տարածաշրջանում, այլև ԱՄՆ-ին ցույց տալ իր նշանակալի դերակատարությունն ու անհրաժեշտության պահին ինքնուրույն գործելու վճռականությունը²³:

Թուրք-վրացական հարաբերությունները 5-օրյա պատերազմից հետո

²¹ Strasbourg / Kehl Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg, 04.04.2009,

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease;

Aras B. and Fidan H., Turkey and Eurasia: Frontiers of a new geographic imagination, *New Perspectives on Turkey*, no. 40, 2009, p. 215; *Sabah*, 19.08. 2008.

²² **Aras B. and Akpinar P.**, ..., p. 64:

²³ **Aliriza B.**, Turkey and the Crisis in the Caucasus, 09.10. 2008, <http://csis.org/publication/turkey-and-crisis-caucasus>.

Թեև պատերազմը շատ կարճ տևեց, սակայն դրան առնչվող հետևյալ հանգամանքների հետևանքով թուրք-վրացական հարաբերություններում ի հայտ եկավ լարվածություն,

1. Թուրքիան չդատապարտեց Ռուսաստանին՝ «անհամաչափ» ուժի կիրառման, ինչպես նաև Աբխազիայի և Հարավային Օսիայի անկախության ճանաչման համար;

2. Վրաց-ռուսական պատերազմի ամենաթեժ պահին՝ 2008թ. օգոստոսի 10-ին, Թուրքիայի ԱԳ նախարար Ա. Բաբաջանը Ռուսաստանի ԱԳ նախարար Ս. Լավրովի հետ հեռախոսազրույցի ընթացքում պաշտպանել էր Վրաստանի տարածքային ամբողջականությունն ու սահմանների անձեռնմխելիությունը²⁴, սակայն, միաժամանակ, ընդունել էր Ռուսաստանի «բարոյական իրավունք»-ը՝ առանցքային դերակատարություն ունենալու հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացում՝ կոչ անելով անմիջապես դադարացնել ռազմական գործողությունները և հակամարտող կողմերի միջև սկսել ուղղակի բանակցություններ²⁵;

3. Ռուս-վրացական պատերազմական գործողությունների ավարտից անմիջապես հետո պաշտոնական Անկարան, հղում անելով Մոնտրեի կոնվենցիային, թույլ չտվեց Վրաստանին օգնություն տանող ԱՄՆ ռազմանավերին թուրքական նեղուցներով մուտք գործել սևծովյան տարածաշրջան: Այդ քայլը խիստ քննադատության արժանացավ Արևմուտքում: Անգամ ոմանք Թուրքիային մեղադրեցին ՆԱՏՕ-ի շահերը դավաճանելու և ՌԴ-ին աջակցելու մեջ²⁶: Իսկ պաշտոնական Թբիլիսին Թուրքիայի գործողությունները որակեց «ոչ հաճելի էջ թուրք-վրացական երկկողմ հարաբերություններում»²⁷;

4. 2008թ. օգոստոսի 12-ին Մոսկվա այցելեց Թուրքիայի վարչապետ Էրդողանը՝ առաջարկելով ստեղծել «Կովկասի կայունության

²⁴ **Арунова М.Р.**, Турция–Грузия: сотрудничество и проблемы, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/15-10-08c.htm>.

²⁵ Ն ու յ յ ն տ ե դ ու մ :

²⁶ **Baran Z.**, Will Turkey Abandon NATO?, *The Wall Street Journal*, 2008, August 29,

http://online.wsj.com/article/SB121997087258381935.html?mod=googlenews_wsj.

²⁷ **Chkhikvadze I.**, Zero Problems with Neighbors: The Case of Georgia, *Turkish Policy Quarterly*, 2011, Summer, p. 4.

և համագործակցության պլատֆորմ»՝ հարավկովկասյան ճանաչված պետությունների, ինչպես նաև ՌԴ-ի և Թուրքիայի մասնակցությամբ:

Ուշագրավ է Թուրքիայի վարչապետ Ռ. Էրդողանի մեկնաբանությունն օգոստոսյան պատերազմի և դրան անմիջապես հաջորդած ժամանակահատվածի ընթացքում Թուրքիայի որդեգրած քաղաքականության վերաբերյալ. «Ամերիկյան մեր դաշնակիցն է, իսկ Ռուսաստանը՝ կարևոր հարևան: Ռուսաստանը մեր թիվ մեկ առևտրային գործընկերն է: Մեր էներգիայի 2/3-ը մենք ստանում ենք Ռուսաստանից: Մենք գործում ենք մեր ազգային շահերին համահունչ: Մենք չենք կարող անտեսել Ռուսաստանը»²⁸: Նախ, Էրդողանը փորձում է հավասարակշռել <<դաշնակցի>> ու <<կարևոր հարևանի>> նկատմամբ դրսևորած վերաբերմունքները, միաժամանակ, չհիշատակելով Վրաստանը, որի հետ հարաբերություններին կարևորագույն տեղ է հատկացված Թուրքիայի տարածաշրջանային գերակայության իրագործման ծրագրերում: Անկարան մեղմացնում էր իր այն քայլերի հետևանքները, որոնք կարող էին դուր չգալ Թբիլիսիին, քանի որ դրանք վերագրվում էին ոչ թե Վրաստանի, այլ <<դաշնակցի>> ու <<կարևոր հարևանի>> հետ հարաբերություններին: Թուրք-վրացական հարաբերությունների համար մարտահրավերները դրանով չավարտվեցին:

2008թ. օգոստոսյան իրադարձություններից և ՌԴ-ի կողմից Աբխազիայի ճանաչումից հետո Թուրքիան ակտիվացրեց իր գործունեությունն Աբխազիայում: Ձգտելով ստեղծել ազդեցության կայուն գործոն՝ Անկարան իր աբխազական սփյուռքի միջնորդությամբ սկսեց առանձին խորհրդատվություններ անցկացնել Աբխազիայի իշխանության ներկայացուցիչների հետ: Մասնավորապես, 2009թ. սեպտեմբերի սկզբին Վրաստան այցելեց Թուրքիայի ԱԳ նախարար Ահմեդ Դավութօղլուն, երկու օր անց Աբխազիա մեկնեց Թուրքիայի ԱԳ նախարարի տեղակալ Ունալ Չևիքոզը, ով հանդիպում ունեցավ Աբխազիայի ԱԳ նախարար Սերգեյ Շամբայի հետ²⁹: Դա առաջին թուրք պաշտոնյայի այցն էր

²⁸ **Aras B.**, Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy, *Today's Zaman*, June 30, 2009, http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action;jsessionid=2CCA78E22091DBB020EF8B15951424EC?newsId=179504; **Torbakov I.**, The Georgia Crisis and Russia-Turkey Relations, *Jamestown Foundation*, 26 November 2008, p. 21.

²⁹ **Արշակյան Գ., Եղիազարյան Ա.**, Աբխազիան Թուրքիայի ռազմավարական շահերի համատեքստում, *21-րդ դար*, 2010թ., 6 (34), 19-33:

Աբխազիա: Ճիշտ է, Ա. Դավութջյանը այդ մասին նախօրոք տեղեկացրել էր վրացական դեկլարացիայի մասին՝ թրիվիսիում հայտարարելով, որ ինքը ևս պատրաստվում է առաջիկայում այցելել Աբխազիա:

Ու. Չևիքովի այցից հետո Թուրքիան շարունակում էր ակտիվորեն զարգացնել հարաբերությունները Աբխազիայի հետ: Մասնավորապես 2010թ. ապրիլի 19-ին Սուխում էր ժամանել Թուրքիայի ԱԳՆ-ի Հարավային Կովկասի վարչության պետ Նուրդան Գուլերը: Աբխազիայի վարչապետ Սերգեյ Շամբայի հետ հանդիպման ժամանակ թուրք դիվանագետը հայտարարել էր, որի իր այցի հիմնական նպատակն էր՝ մեկ անգամ ևս ցույց տալ, թե ինչպիսի մեծ նշանակություն ունի Աբխազիան Թուրքիայի համար՝ ընդգծելով, որ Թուրքիան շահագրգռված է ընդլայնել համագործակցությունը Սուխումի հետ, որտեղ նշանակալի դերակատարություն կարող է ունենալ Թուրքիայի աբխազական համայնքը, ինչպես նաև հայտնել էր Թուրքիայի պատրաստակամության մասին՝ հանդես գալ որպես միջնորդ Սուխումի և Թրիվիսիի միջև³⁰:

Ապրիլի վերջին Աբխազիա այցելեց Վրաստանում Թուրքիայի դեսպան Մուրադ Բուրխանը: Հանդիպելով Աբխազիայի դեկլարացիայի հետ՝ նա հայտարարել էր, որ ստեղծվել են թուրք-աբխազական աշխատանքային խմբեր երկու կողմերի միջև երկկողմանի կապերը ընդլայնելու համար՝ նշելով, որ Թուրքիան ցանկանում է Աբխազիայի հետ հաստատել անմիջական առևտրային հարաբերություններ³¹:

Աբխազիայի հետ հարաբերությունների դինամիկ զարգացումը Անկարան բացատրում էր Աբխազիայի և Վրաստանի հաշտեցման նպատակով: Թուրքիայում աբխազական համայնքի առկայությունը Անկարային հնարավորություն էր տալիս ստանձնելու այդ դերակատարությունը, թեև ակնհայտ էր, որ այդ գործոնն օգտագործվելու է տարածաշրջանում Անկարայի ազդեցությունը մեծացնելու նպատակով: Իհարկե, հաշտարարի դերակատարության ստանձնումը Թրիվիսիին զրկում էր թուրք-աբխազական կապերի զարգացումից դժգոհելու կամ դրան խոչընդոտելու հնարավորությունից, սակայն Թուրքիայի ակտիվությունն Աբխազիայում չէր կարող չանհանգստացնել Թրիվիսիին և

³⁰ Another Senior Turkish Diplomat Visits Abkhazia, 21. 04. 2010, <http://www.abkhazworld.com/news/politics/472-nurdan-bayraktar-visits-abkhazia-april20.html>.

³¹ Clayton N., Turkish Investment and Trade Booms in Abkhazia, 03.04.2011, <http://www.abkhazworld.com/news/diaspora/626-turkish-investment-and-trade-booms-in-abkhazia-by-nick-clayton.html>.

սառեցնող ազդեցություն չունենալ վրաց-թուրքական հարաբերությունների վրա³²: Վրաստանում Թուրքիայի դեսպանը հրավիրվել էր Վրաստանի արգործնախարարություն՝ ստիպված լինելով բացատրություններ տալ վերջին զարգացումների վերաբերյալ³³: Վրաստանին լրջորեն անհանգստացնում էր այն, որ Թուրքիան կարող է ճանաչել Աբխազիայի անկախությունը, ինչի հնարավորությունը քննարկում էին անգամ արևմտյան փորձագետները³⁴:

Թուրքիան փորձում էր մեղմել պատերազմի հետևանքով առաջացած քաղաքական լարվածությունը՝ այլ ոլորտներում ակտիվ գործունեությամբ: Մանավորապես, արդեն պատերազմի օրերին Թուրքիան անմիջապես մարդասիրական աջակցություն ցուցաբերեց Վրաստանին՝ առաքելով 100 հազար տոննա սննդամթերք, ինչպես նաև Գորիի մոտակայքում փախստականների համար սկսեց կառուցել 100 բնակարաններից բաղկացած բնակելի շինություն: Բացի այդ, թուրքական «TAV» ընկերությունը ռազմական գործողությունների ժամանակ չդադարեցրեց Թբիլիսիի օդանավակայանի շահագործումը՝ ապահովելով այդ օրերին Վրաստանի համար իսիստ անհրաժեշտ անխափան օդային կապ³⁵:

Այդուհանդերձ, այլ երկրների դեպքում խորացող քաղաքական լարվածությունը կարող էր ունենալ շատ լուրջ հետևանքներ, սակայն Թուրքիայի տարածաշրջանային քաղաքականությունում Վրաստանն ունի բացառիկ նշանակություն, իսկ Թբիլիսիի համար վճռորոշ էր Անկարայի ազդեցիկ ներկայությունը Վրաստանի տնտեսությունում: Կարևոր էր նաև այն հանգամանքը, որ Վրաստանի գլխավին շախմատավաճ բանակի վերակառուցման և ՆԱՏՕ-ի չափանիշներին համապատասխանեցման հարցում Թուրքիայի առաջարկներն այլընտրանք չունեին:

³² Շիրինյան Ա., Թուրքիան կճանաչի՞ Աբխազիան, <http://hetq.am/am/region/abkhazia-3/>.

³³ Овсянян Л., Иванов В., Военно-политические аспекты сотрудничества Турции со странами Южного Кавказа (Азербайджан, Грузия) и Центральной Азии, Ереван, Институт Политических Исследований, 2010, с.112.

³⁴ Goble P., Window on Eurasia: Might Turkey be the Next Country to Recognize Abkhazia?, 15.09.2009, <http://windowoneurasia.blogspot.com/2009/09/window-on-eurasia-might-turkey-be-next.html>.

³⁵ Aras B. and Akpınar P., ..., p. 163; Aras B. and Fidan H., ..., p. 209; *Hürriyet*, 19.12. 2009.

Թուրք-վրացական ռազմաքաղաքական համագործակցությունը հնգօրյա պատերազմից հետո

Թուրքիայի և Վրաստանի համագործակցությունը ռազմաքաղաքական ոլորտում ոչ միայն փոխշահավետ է երկու կողմերի համար, այլև այլընտրանք չունի այն բանից հետո, երբ պաշտոնական Թբիլիսին խզեց բոլոր կապերը Ռուսաստանի հետ: Հետպատերազմյան համագործակցությունը շատ դինամիկ էր: 2009թ. փետրվարի վերջին Թուրքիան և Վրաստանը ստորագրեցին երկկողմ ռազմական համագործակցության վերաբերյալ հերթական պայմանագիրը: 2009թ. մարտի 24-26-ին Թբիլիսիում տեղի ունեցավ Թուրքիայի սահմանապահ ուժերի հրամանատար Ա. Կեզեքի և Վրաստանի սահմանապահ ոստիկանության ղեկավար Ջ. Գոգավայի հանդիպումը, որի ընթացքում քննարկվեցին համագործակցության հեռանկարներին առնչվող հարցեր և հաջորդ տարվա գործողությունների ծրագիրը:³⁶ Իսկ արդեն 2009թ. ապրիլին Թուրքիայի Գլխավոր շտաբը Վրաստանի պաշտպանության նախարարությանը տրամադրեց մեծաքանակ ռազմական տեխնիկա և սարքավորումներ, որոնք նախատեսված էին Վրաստանի ռազմաօդային և ցամաքային ուժերի, հատուկ պատրաստության ստորաբաժանումների, Պաշտպանության ազգային ակադեմիայի համար³⁷: Սարքավորումների տրամադրումը իրականացվել էր 2005թ. Թուրքիայի և Վրաստանի միջև ստորագրված ռազմական դրամաշնորհի շրջանակներում³⁸: Բացի այդ 2009թ. հուլիսի 25-ին Թուրքիան Վրաստանի սահմանապահ ուժերին հանձնեցին վերջինիս պատվերով պատրաստված նորագույն արագընթաց մոտորանավակ³⁹:

2009թ. վերջին Վրաստանը կարողացավ վերականգնել իր մինչպատերազմական ռազմական ներուժը և այդ գործում կարևոր

³⁶ **Овсеян Л., Иванов В.**, ..., с. 113:

³⁷ Турция передала военное оборудование ВС Грузии, 01.04.2009, <http://army.lv/ru/armiya-gruzii/2527/17988>.

³⁸ Նույն տեղում:

³⁹ Береговая охрана Грузии приобрела катер турецкого производства, Информационное агентство «Оружие России», 26.07.2009, <http://www.arms-expro.ru/049057052048124057055053053.html>; **Иванов В.**, Грузино-турецкие отношения: реалии и перспективы (II), 26.02.2013, <http://eurasianinfoleague.com/topic.php?id=21148>.

դերակատարություն ունեցավ Թուրքիան: 2009թ. Անկարան Վրաստանի զինված ուժերին էր տրամադրել 40 մլն դոլար ընդհանուր արժողությամբ 70 հատ «Ejder» տեսակի մարտական գրահամեքենա, ինչպես նաև՝ պայմանագրով նախատեսված 100 հատ «Кобра» տեսակի գրահատանկեր⁴⁰: Թուրքիայի պաշտպանության նախարարությունը միայն 2009թ. մարտին վրացական զինված ուժերին էր տրամադրել 1 մլն. դոլար ընդհանուր արժողությամբ զինամթերք և ռազմական հանդերձանք, այդ թվում «AKM» և «СВД» ինքնաձիգներ, թվային կապի կայաններ, զիշերային տեսողական սարքեր, հատուկ հանդերձանք և այլն⁴¹:

2010 թ. փետրվարին ՆԱՏՕ-ի պաշտպանության նախարարների խորհրդի նիստին մասնակցելու նպատակով Ստամբուլ այցելած Վրաստանի պաշտպանության նախարար Բ. Ախալայան և Թուրքիայի պաշտպանության նախարար Վ. Գյոնուլը քննարկեցին ռազմատեխնիկական և ռազմաուսումնական ոլորտներում երկկողմ համագործակցության հեռանկարները: Հանդիպման ընթացքում Վրաստանի պաշտպանության նախարարը ընդգծել էր, որ ռազմական ոլորտում վրաց-թուրքական համագործակցությունը գտնվում է բարձր մակարդակի վրա⁴²:

Թուրքիայի և Վրաստանի համագործակցությունն ակտիվ էր նաև զինվորական կադրերի պատրաստման և համատեղ զորավարությունների անցկացման շրջանակներում: Թուրքիայի և Վրաստանի Գլխավոր Շտաբների միջև ձեռք բերված պայմանավորվածության համաձայն 2010թ. հուլիսի 14-ին Վրաստան ժամանեց թուրքական «TCSG-122» ռազմանավը, որը հուլիսի 15-ին Բաթումիում մասնակցեց թուրք-վրացական համատեղ զորավարություններին⁴³:

Թուրք-վրացական ռազմատեխնիկական համագործակցության զարգացմանը մեծապես նպաստեց 2010թ. նոյեմբերի 25-ին Թուրքիայի

⁴⁰ Грузия восстановила военный потенциал, Информационное агентство «Оружие России», 10.08.2010, <http://www.arms-expo.ru/050055049057124049055051049051.html>.

⁴¹ Новик А., Кто вооружает Грузию, 02.07.2009, <http://www.peacekeeper.ru/ru/?module=news&action=view&id=9348>.

⁴² Грузино-турецкие отношения в военной сфере переходят на более высокий уровень, 05.02.2010,

<http://www.caucasustoday.com/en/component/content/article?id=28386>.

⁴³ Грузия и Турция проведут совместные морские учения, 14.07.2010, <http://nnk.am/mir/9843-gruziya-i-turciya-provedut-sovmestnye-morskije.html>.

ԳԾ-ի կողմից Վրաստանին՝ 1.5 մլն. դոլար ընդհանուր արժողությամբ ռազմական տեխնիկայի տրամադրումը: Թուրքիան, մասնավորապես, Վրաստանին էր տրամադրել 8 ռազմական մեքենա և տարբեր տեսակի տեխնիկական սարքավորումներ: Ռազմական տեխնիկայի տրամադրումը իրականացվել էր 2005թ. Թուրքիայի և Վրաստանի միջև ստորագրված ռազմական դրամաշնորհի շրջանակներում⁴⁴:

2010թ. դեկտեմբերին Թուրքիայի և Վրաստանի պաշտպանական գերատեսչությունները ստորագրեցին պայմանագիր, համաձայն որի Թուրքիան Վրաստանին անհատույց տրամադրում էր 3 մլն. 350 հազար դոլար: Գումարների մեծ մասը նախատեսված էր Մառնեուլի օդանավակայանի ընթացիկ ծախսերի, վրացական ծովային պաշտպանության ստորաբաժանումների, հատուկ նշանակության ջոկատների և Պաշտպանության ազգային Ակադեմիայի համար⁴⁵:

Թուրքիան և Վրաստանը մեծապես շահագրգռված էին խորացնելու երկկողմ համագործակցությունն անվտանգության ոլորտում, ուստի պատահական չէ, որ և՛ Վրաստանի, և՛ Թուրքիայի անվտանգության հայեցակարգերում մեծ կարևորություն է տրվում երկկողմ համագործակցությանը: Մասնավորապես 2011թ. Վրաստանի ընդունած նոր Ազգային անվտանգության հայեցակարգը Թուրքիան բնորոշում է որպես առաջատար տարածաշրջանային գործընկեր: Հայեցակարգում նաև նշվում է, որ Թուրքիան, լինելով ՆԱՏՕ-ի անդամ և տարածաշրջանի առաջատար երկրներից մեկը, Վրաստանի կարևոր ռազմական գործընկերն է, ուստի Վրաստանի համար մեծ կարևորություն ունի անվտանգության և պաշտպանության ոլորտում Թուրքիայի հետ համագործակցության հետագա զարգացումը⁴⁶: Միաժամանակ Թուրքիայի Ազգային անվտանգության խորհուրդը Վրաստանը հանել էր Թուրքիայի համար սպառնալիք ներկայացնող երկրների ցուցակից⁴⁷:

Ռազմական ոլորտում թուրք-վրացական համագործակցությունը զարգացնելու նպատակով Թուրքիան և Վրաստանը 2011թ. սեպտեմբերի 15-16-ին Վրաստանի Փոթի նավահանգստում անցկացրեցին «GEODELTA

⁴⁴ Турция передала Минобороны Грузии материально-технические средства на \$1,5 млн, 26.11.2010, <http://www.rosbalt.ru/exussr/2010/11/26/794068.html>.

⁴⁵ Из истории грузино-турецких отношений, 10.11.2011, <http://arevelkcenter.com/archives/2222>.

⁴⁶ Draft of Georgia's New National Security Concept, *Civil Georgia*, 19 February 2011, http://www.civil.ge/eng/_print.php?id=23164; **Ivane Chkhikvadze**, ..., p. 2:

⁴⁷ **Ivane Chkhikvadze**, ..., p. 3:

2011» անվամբ թուրք-վրացական համատեղ զորավարժություններ, որն իրականացվել էր սահմանապահ ոլորտում համագործակցության նպատակով ստորագրված վրաց-թուրքական համաձայնագրի շրջանակներում: Այդ նպատակով 2011թ. սեպտեմբերի 15-ին Վրաստանի Փոթի նավահանգիստ էր ժամանել ափամերձ տարածքների պահպանության թուրքական «TCSG-95» մոտորանավակը, ինչպես նաև Թուրքիայի ծովափնյա անվտանգության ուժերի պատվիրակությունը՝ փոխծովակալ Սերդար Դուրգելի գլխավորությամբ: Այցի ընթացքում իրականացվել էին ծովային սահմանների պահպանության ոլորտում փորձի փոխանակման հատուկ դասընթացներ, ինչպես նաև երկու երկրների ծովափնյա պահպանության համատեղ զորավարժություններ⁴⁸:

Թուրքիան շարունակում էր նաև մեծապես աջակցել Վրաստան-ՆԱՏՕ հարաբերությունների զարգացմանը: Մասնավորապես, 2011թ. դեկտեմբերին Թուրքիան Վրաստանի պաշտպանության նախարարությանն էր տրամադրել 1 մլն 692 հազար դոլար արժողությամբ ռազմական և նյութատեխնիկական սարքավորումներ: Թուրքիայի օգնությունն իրականացվել էր թուրք-վրացական ռազմական համագործակցության վերաբերյալ պայմանագրի շրջանակներում: Վրաց-թուրքական ռազմական համագործակցության պայմանագրով նաև օգնություն էր ցուցաբերվում ռազմական ուսուցման և կազմակերպական ոլորտներում, որը մեծապես նպաստելու էր Վրաստանի զինված ուժերի՝ ՆԱՏՕ-ի չափանիշներին համապատասխանեցման գործընթացին⁴⁹:

Եզրակացություն

1. 2008թ. վրաց-ռուսական պատերազմն արձանագրեց Հարավային Կովկասում աշխահաքաղաքական մրցակցության կտրուկ խորացումը Ռուսաստանի ու Միացյալ Նահանգների միջև, ինչը գործնականում անհնարին դարձրեց Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության գերակայություններից մեկի՝ տարածաշրջանային առաջատար դառնալու ծագրի իրագործումը և լուրջ վտանգներ ստեղծեց անգամ Հարավային Կովկասում Անկարայի դիրքերի պահպանման համար;

⁴⁸ На Черном море проходят грузино-турецкие пограничные учения, 16.09.2011, <http://www.blackseanews.net/read/24970>.

⁴⁹ Турция подарила Грузии военное снаряжение на 1,7 млн долларов, 11.12.2011, <http://www.georgiatimes.info/news/68920.html>.

2. Թուրքիայից մեծ ջանքեր պահանջվեցին (Ռուսաստանի ու Միացյալ Նահանգների միջև ճկուն հավասարակշռության պահպանում, «Կովկասի կայունության և համագործակցության պլատֆորմ»-ի առաջադրում, հայ-թուրքական հաշտեցման գործընթացում խուսանավումներ և այլն) օգոստոսյան հնգօրյա պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո ստեղծված բարդ իրավիճակից առանց կորուստների դուրս գալու համար;

3. Իրավիճակի հիմնական բարդությունն այն էր, որ այդ ժամանակահատվածում հաճախ պահանջվում էին քայլեր, որոնք Անկարայի երեք կարևոր գործընկերներից (Ռուսաստան, Միացյալ Նահանգներ, Վրաստան) որևէ մեկի հետ հարաբերություններում կարող էին ստեղծել լուրջ լարվածություն;

4. Մինչ պատերազմն առանց որևէ խոչընդոտի զարգացող թուրք-վրացական հարաբերություններում պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո ի հայտ եկան քաղաքական լարվածություններ, որի հետևանքները Անկարան փորձում էր չեզոքացնել մարդասիրական և ռազմաքաղաքական ոլորտներում համագործակցության խորացմամբ:

5. Թեև դիտարկվող ժամանակահատվածում թուրք-վրացական հարաբերությունները ենթարկվեցին լուրջ փորձությունների, սակայն Հարավային Կովկասում Թուրքիայի քաղաքականությունում Վրաստանի բացառիկ նշանակությունը, Անկարայի խորը ներգրավվածությունը Վրաստանի տնտեսությունում և Ռուսաստանի հետ կապերի լիակատար խզումից հետո ռազմաքաղաքական համագործակցության ոլորտում այլընտրանքի բացակայությունը Վրաստանին և Թուրքիային ստիպեց անտեսել առաջացած լարվածություններն ու շարունակել խորացնել հարաբերությունները:

The Impact of the Russian-Georgian August War on Turkish-Georgian Relations

GRIGOR ARSHAKYAN

Brusov State University of Languages and Social Sciences

As a result of the 2008 Russian-Georgian war, an entirely new situation was formed in the South Caucasus, which had a significant impact on bilateral and multilateral relationships, existing in the region. The complexity of the situation was primarily due to the sharp increase in Russia and United States' activities in the region. Turkey, having regional hegemony aspirations, had to solve complicated issues, which arose even in Turkish-Georgian relations actively developing before the war. The article discloses the challenges arising in those relations, Turkey's steps towards their reduction, and evaluates the effectiveness of those steps.